

Вибори на теренах повосної України

ПЛАН

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1: МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	5
1.1 Опис основних підходів до боротьби з корупцією пов'язаних з виборчим процесом	5
1.2 Історико-правова природа післявоєнних виборів.....	11
РОЗДІЛ 2. АНТИКОРУПЦІЙНІ РЕФОРМИ В ПОВОЄННІЙ УКРАЇНІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС	13
2.1 Зміни в антикорупційній боротьбі після повномасштабного вторгнення	13
2.2 Проектування відновлення для зниження корупційних ризиків	18
РОЗДІЛ 3: ПЕРЕДУМОВИ ТА ПІДСТАВИ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРІВ ПІСЛЯ СКАСУВАННЯ ВОЄННОГО СТАНУ	21
3.1 Передумови проведення виборів після війни	21
3.2 Строки призначення та проведення виборів після скасування воєнного стану	25
3.3 Корупційний чинник, як одна з підстав втрати пасивного виборчого права.....	28
ВИСНОВКИ	31
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	34

ВСТУП

У світлі подій, що розгортаються після війни, важливим елементом будівництва стійкого суспільства стає процес виборів. Цей час визначає новий курс країни і часто стає вирішальним для формування демократичних інститутів. Однак, в умовах післявоєнного відновлення, антикорупційна діяльність стає ключовим фактором у забезпеченні прозорості, справедливості та довіри громадян до політичного процесу.

Ця наукова робота присвячена вивченню виборів після війни з точки зору антикорупційних викликів та можливостей. Аналізуючи досвід різних країн та їх підходи до виборів у післякризовий період, ми спробуємо з'ясувати, як антикорупційні заходи впливають на легітимність влади, ефективність демократичних інститутів та стабільність суспільства в цей непростий час.

Об'єктом дослідження є вибори, які відбуваються після війни, включаючи їхню організацію, проведення та вплив на політичну арену в післякризовий період.

Предметом дослідження є антикорупційна діяльність, спрямована на запобігання та протидію корупції під час виборчих процесів після війни. Включаючи аспекти юридичних реформ, механізмів контролю, та впливу антикорупційних заходів на легітимність та стабільність новостворених політичних структур.

Мета цього дослідження полягає в розкритті взаємозв'язку між виборами після війни та антикорупційною діяльністю, зокрема виявлення та аналіз впливу антикорупційних заходів на демократичні процеси та легітимність політичної влади в післякризовому періоді.

Завдання дослідження включають:

Аналіз історичних контекстів: Вивчення попередніх випадків виборів після війни та їхніх результатів для розуміння тенденцій та особливостей.

Оцінка антикорупційних заходів: Аналіз ефективності та призначення антикорупційних стратегій та механізмів в контексті виборів після війни.

Вивчення впливу на демократію: Дослідження, як антикорупційні заходи впливають на демократичні інститути, участь громадян у політичному процесі та легітимність влади.

Порівняльно-правовий аналіз: Порівняння різних країн та їхніх підходів до антикорупційних заходів під час виборів після війни для визначення успішних практик та можливих вдосконалень.

Висновки та рекомендації: Формулювання висновків на основі отриманих результатів та розробка рекомендацій для політичних рішень та подальших досліджень у цій області.

Для досягнення поставлених завдань використовуватимуться різноманітні методи дослідження, зокрема:

Дослідження літератури: Вивчення наукових праць, статей, та історичних документів, що стосуються виборів після війни та антикорупційної діяльності.

Кейс-стаді: Детальний аналіз конкретних кейсів виборів після війни в різних країнах для визначення успішних та невдалих аспектів.

Експертні опитування: Здійснення інтерв'ю з експертами у сфері політики, правозахисту та антикорупційної діяльності для отримання кваліфікованої думки та внутрішнього розуміння проблем.

Аналіз статистичних даних: Обробка та аналіз статистичних даних щодо рівня корупції, виборчих результатів, та ефективності антикорупційних заходів.

Спостереження: Активне спостереження за процесами виборів та антикорупційними заходами в реальному часі.

Порівняльний аналіз: Порівняння результатів та тенденцій у різних країнах для визначення загальних чинників та відмінностей.

Ці методи узгоджено використовуватимуться для отримання комплексного та об'єктивного розуміння виборів після війни та їхнього зв'язку з антикорупційною діяльністю.

РОЗДІЛ 1: МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Опис основних підходів до боротьби з корупцією пов'язаних з виборчим процесом

Корупція – саме з 1970-х років вона була включена до міжнародного порядку денного. Основний вплив на цю зміну мали Сполучені Штати Америки через внутрішні події, пов'язані з розслідуваннями Уотергейта. Цей випадок підкреслив неоднозначну поведінку відомого політика та бізнесмена, винного в обміні політичними послугами або маніпуляціях державними закупівлями із сумнівним фінансуванням політичних кампаній, викликавши зневагу до громадської думки, але також викликавши більше рефлексії над цим питанням. У ході розслідування було виявлено, що понад 400 американських компаній були причетні до справ про корупцію та участь у незаконних виплатах іноземним урядам. Докази, доведені до відома Конгресу, що започаткували серію дискусій, що призвели до прийняття Закону про корупцію за кордоном 1977 року (FCPA), який першим запровадив корпоративну відповідальність, відповідальність перед третіми особами та екстериторіальність за корупційні злочини, тобто компанії та особи можуть бути притягнуті до кримінальної та цивільної відповідальності за корупційні злочини, вчинені за кордоном. Хоча залишаються сумніви щодо його успіху в сферах відповідності та правозастосування, FCPA однозначно увійшла в бізнес-культуру американських компаній, що працюють на міжнародному рівні.

Таким чином, суворість положень FCPA побоювалася американських корпорацій щодо можливих втрат бізнесу, оскільки існували відмінності в міжнародному ігровому полі, у зв'язку з чим США намагалися виступати за міжнародну угоду про боротьбу з корупцією, що змусило прийняти мінімальний стандарт криміналізації також в інших державах. Переговори почалися з Економічною та соціальною радою ООН (ECOSOC), але різні цілі та постійний контраст між північчю та півднем земної кулі призвели до провалу дебатів. Зокрема, «північні штати» наполягали на прийнятті

Конвенції, що засуджує пропозицію хабарів транснаціональними компаніями; Навпаки, «Країни, що розвиваються», наполягали на одночасному прийнятті кодексу поведінки для цих корпорацій. Перший відмовився від цієї умови, і переговори були припинені. Лише в 2003 році ООН нарешті прийняла Конвенцію проти корупції (UNCAC).

Першою міжнародною організацією, яка прийняла зобов'язуючий міжнародний документ у боротьбі з корупцією, була Організація американських держав (ОАД) з Міжамериканською конвенцією проти корупції 1996 року, яка зосереджена на внутрішніх і транснаціональних випадках хабарництва. Фактично, він ратифікований 23 державами і, окрім зобов'язання передбачити ефективне звинувачення у корупції, передбачає ряд превентивних заходів і встановлює правила щодо юрисдикції, такі як екстрадиція та міжнародна допомога, а також співробітництво в боротьбі з корупцією – включаючи співпрацю у сфері виявлення, арешту та конфіскації доходів від корупції (Організація американських держав, 1996).

У 1997 році Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) підписала Конвенцію про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях, яка випустила перші глобальні антикорупційні заходи, засновані на механізмі моніторингу та підтримки щодо Держави-члени (Організація економічного співробітництва та розвитку, 1997).

Як видно з назви, сфера її застосування обмежена активною корупцією іноземних посадових осіб, отже, конвенція не стосується ні пасивної корупції іноземних державних службовців, ні корупції у суто внутрішній ситуації. Ця обмежена сфера застосування є відображенням, з одного боку, повноважень міжнародної організації, під егідою якої була складена конвенція – Організації економічного співробітництва та розвитку; з іншого – антикорупційне законодавство найвідомішої країни-члена ОЕСР, Сполучених Штатів Америки, з якого воно було безпосередньо натхнене.

Конвенція запровадила глибоко інноваційні положення [1], які є обов'язковими для держав-членів (навіть тих, хто не є членами ОЕСР) і

підлягають ратифікації. Механізм верифікації зосереджується на інструменті «рецензування»: перша фаза полягає в загальній оцінці ступеня адаптації національного законодавства до Конвенції; другий, зосереджений на судженні, висловленому оцінювачами ОЕСР щодо ефективного застосування Угоди в досліджуваній країні з законодавчої, адміністративної та нормативної точки зору. Робота ОЕСР проти міжнародної корупції продовжується з моніторингом рекомендацій. Важливо підкреслити, що Конвенція ОЕСР та пов'язані з нею правила імплементації, включно з кримінальними, виданими державами-членами, не обмежуються переслідуванням корупції посадових осіб з інших держав-членів, але поширюються, без обмеження взаємності, на корупцію державні службовці будь-якої країни світу.

Таким чином, корупційний акт вважається злочином, який карається в Італії, незалежно від громадянства корумпованого чиновника та держави чи міжнародної організації, до якої він належить

Зі свого боку, Європейський Союз (ЄС) отримав вигоду від цього міжнародного антикорупційного руху та поступово посилив заходи боротьби з шахрайством проти економічних інтересів ЄС. Ця потреба очевидна, якщо взяти до уваги, що в 2009 році було підраховано, що лише корупція коштує економіці ЄС 120 мільярдів євро на рік, що трохи менше, ніж річний бюджет Європейського Союзу. Оскільки корупція та низькі темпи інклюзивного зростання взаємопідсилюють один одного, боротьба з корупцією має ключове значення для того, щоб структурні реформи були сталими.

Отже, Союз продовжив розвивати ініціативи захисту внутрішнього ринку, включаючи антикорупційні пропозиції, боротьбу з організованою злочинністю, заходи протидії відмиванню грошей тощо.

У 1999 році Рада Європи, установа, яка працює над розвитком і підтримкою плюралістичної демократії, прав людини та верховенства права, взяла на себе провідну роль у боротьбі з корупцією, оскільки вона становить загрозу самим основам цих основних цінностей. Його міждисциплінарний підхід базується на трьох взаємопов'язаних елементах:

- Встановлення європейських норм і стандартів: такі як правові інструменти для криміналізації корупції в державному та приватному секторах, відповідальності та компенсації за шкоду, заподіяну корупцією, поведінки державних службовців та фінансування політичних партій, що покращує здатність держав боротися з корупцією як усередині країни, так і на міжнародному рівні;
- Моніторинг дотримання стандартів покладається на Групу держав проти корупції (GRECO), яка також контролює дотримання Кримінальної конвенції про корупцію (CETS № 173) і Цивільно-правової конвенції про корупцію
- Розвиток потенціалу пропонується окремим особам, країнам і регіонам через програми технічної співпраці.

На законодавчому рівні Рада Європи схвалила два інструменти: Протокол до Конвенції про захист фінансових інтересів співтовариств («Протокол ЄС про корупцію») та дві Конвенції про корупцію («Конвенція ЄС про корупцію»). Перший протокол до Конвенції, прийнятий у 1996 році, розрізняє «активну» та «пасивну» корупцію державних службовців (як на національному рівні, так і на рівні ЄС), наголошує на важливості співпраці між державами та гармонізує покарання за корупційні злочини з наданням інтерпретаційна юрисдикція Європейського Суду Справедливості (ЕСЈ).

Таким чином, це дозволяє національним судам, якщо вони сумніваються щодо того, як тлумачити Конвенцію та протоколи до неї, звертатися до Суду Європейського Союзу з клопотанням про попередні рішення (Акт Ради, 1996). Конвенції ЄС про боротьбу з корупцією, відповідно про цивільне та кримінальне право, були ратифіковані паралельно з Протоколом ЄС про корупцію. Вони мають схожу мову, але відрізняються сферою застосування: у той час як другий стосується корупції, що зачіпає фінансові інтереси Європейських Співтовариств, перший не обмежується лише цією сферою. Кримінальна конвенція про корупцію, яка набула чинності в листопаді 2002 року (Рада Європи, 1999а), спрямована на узгоджену криміналізацію великої

кількості корупційних дій, додавши положення щодо пособництва та підбурювання; імунітет; критерії визначення юрисдикції держав; відповідальність юридичних осіб [2]; створення спеціалізованих антикорупційних органів; захист осіб, які співпрацюють з органами слідства чи прокуратури; збирання доказів та конфіскація доходів.

Після ратифікації держави зобов'язані передбачити ефективні та стримувальні заходи, а їх виконання контролюватиме Група держав проти корупції (GRECO). Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією, яка набула чинності в 2003 році, спрямована на зміцнення міжнародного співробітництва в боротьбі з корупцією, яка визнана серйозною загрозою для економічного розвитку та належного функціонування ринків. Він складається з трьох частин:

перша, «Заходи, яких необхідно вжити на національному рівні», передбачає забезпечення ефективних апеляцій на користь людей, які зазнали шкоди внаслідок корупційних дій (з уточненнями щодо компенсації та запобіжних заходів для захисту партії);

у другій частині підкреслено важливість співпраці між державами-членами (щодо повідомлення документів, отримання доказів, визнання іноземних вироків), покладаючи контроль за виконанням цих положень на GRECO;

у заключних пунктах є деякі уточнення, включаючи можливість пропонувати поправки та укладати багатосторонні угоди між державами для посилення застосування положень, що містяться в Конвенції .

Як зазначалося вище, Група держав проти корупції є антикорупційним контрольним органом Ради Європи, який допомагає виявляти недоліки в національній антикорупційній політиці, спонукаючи до необхідних законодавчих, інституційних та практичних реформ. Група, створена в 1999 році за згодою 17 держав-членів Ради Європи, наразі складається з 49 держав-членів (48 країн ЄС і Сполучених Штатів Америки).

Членство в GRECO, яке є розширеною угодою, не обмежується державами-членами Ради Європи: будь-яка держава, яка брала участь у розробці розширеної часткової угоди, може приєднатися, повідомивши про це Генерального секретаря Ради Європи. Крім того, будь-яка держава, яка стає учасником Кримінальної чи Цивільної конвенцій про корупцію, автоматично приєднується до GRECO та її процедур оцінки.

1.2 Історико-правова природа післявоєнних виборів

Наслідки Другої світової війни стали ключовим моментом в історії, коли країни прагнули відновити та переглянути своє майбутнє. Центральними для цієї трансформаційної епохи були післявоєнні вибори, які розгорталися по всьому світу, кожен з яких давав бюлетень не лише за політичних лідерів, але й за сам напрямок націй, що виходять із тіні конфлікту.

У Сполучених Штатах вибори 1946 року стали сигналом перелому, оскільки республіканці захопили контроль над Конгресом, започаткувавши нову політичну еру після ФДР. Наступні вибори 1948 року, коли Трумен знеславив очікування, підкреслили тонку реакцію американського електорату на світ, що хитається від війни. До 1952 року тріумф генерала Ейзенхауера відобразив прагнення до стабільності та повернення до лідерства республіканців.

По той бік Атлантики Сполучене Королівство пережило власні виборчі зміни. Під час голосування 1945 року воєнний уряд Черчілля було замінено Лейбористською партією на чолі з Клементом Еттлі. Однак вибори 1951 року ознаменували відродження консерваторів, підкресливши припливи та відпливи політичних успіхів у післявоєнному ландшафті.

У спустошеній війною Німеччині вибори 1949 року були ключовим моментом. Перемога Християнсько-демократичного союзу на чолі з Конрадом Аденауером визначила курс на формування Федеративної Республіки Німеччини, наголошуючи на стабільності та відбудові в умовах напруженості часів холодної війни.

Післявоєнні вибори в Японії в 1946 році були невід'ємною частиною її реконструкції. Ліберальна партія під керівництвом Сігеру Йосіди скерувала націю до демократії та відновлення. Тим часом вибори 1946 року в Італії означали відхід від фашизму, а партія Християнська демократія формувала політичну структуру країни на десятиліття вперед.

Вибори у Франції 1945 року проклали шлях до нового політичного порядку, а встановлення Четвертої Республіки у 1946 році зміцнило відданість

нації демократичним принципам. Ці вибори відіграли важливу роль у визначенні післявоєнної ідентичності Франції.

У сукупності ці післявоєнні вибори не були просто політичними ритуалами; це були референдуми щодо бачення та цінностей, які сформуують постконфліктний світ. Виборці стикалися з питаннями ідеології, реконструкції та міжнародних відносин. Вибір, зроблений на виборчих дільницях, отримав резонанс далеко за межами національних кордонів, вплинувши на глобальний геополітичний ландшафт.

Підсумовуючи, післявоєнні вибори середини 20-го століття були горнилом змін. Вони відображали прагнення, невизначеність і надії суспільств, які відновлювалися з руїн війни. У Сполучених Штатах, Сполученому Королівстві, Німеччині, Японії, Італії чи Франції ці вибори були розділами в більшій історії людства, яке прагне нового початку – колективних зусиль створити світ, який назавжди змінив горнило війни.

РОЗДІЛ 2. АНТИКОРУПЦІЙНІ РЕФОРМИ В ПОВОЄННІЙ УКРАЇНІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС

2.1 Зміни в антикорупційній боротьбі після повномасштабного вторгнення

У науковій літературі стверджується, що «якщо [збройний] конфлікт знищив існуючі моделі впливу, це може парадоксально представляти можливість відтворити державу на справедливій і демократично легітимній основі» [20]. Незважаючи на те, що до вторгнення українська система була номінально демократичною, у політичній економічній системі країни на практиці домінували потужні групи інтересів, які впливали на більшу частину процесу формування політики для власної вигоди [22]. І хоча конфлікт дає можливість подолати такий стан, він також має шанс спричинити ситуацію, коли «мережі влади інколи консолідуються у післявоєнну еру, коли корупція використовується для купівлі політичної влади та підтримки мереж патронажу, що призвело до захоплення державою державних установ» (Chene, 2012).

Отже, захоплення держави може бути порушено в результаті конфлікту – або посилено. Величезні фінансові надходження у формі іноземної допомоги можуть сприяти останньому, оскільки вони є «вирішальним ресурсом для корумпованої державної еліти» .

Контекстуальність справи тут є важливою, але її здебільшого оцінюють з точки зору «політичної волі» та «спроможності» боротися з корупцією, вбачаючи головний фактор для результатів майже виключно в самій постконфліктній країні. Відповідно до ключових факторів, що пояснюють демократичний прорив після Другої світової війни, розділ 2 спочатку викладає українську довоєнну систему та характер втручання Заходу в неї. Поєднуючи внутрішні та зовнішні аспекти в ширшому масштабі, він розглядає причини відсутності глобальних, антикорупційних проривних випадків західних зусиль реконструкції в останні десятиліття та показує, чим Україна відрізняється від цих випадків. Аналітичний розділ оцінює вплив війни на українську систему

та викладає два сценарії на основі попередніх розробок та умов для успішного періоду післявоєнної відбудови.

Оцінюючи сучасний демократичний стан України після початку війни, вимальовується неоднозначна картина. Він демонструє вплив важелів і одночасне бажання нинішніх українських еліт збільшити свою відносну владу. Це відбувається в контексті значного послаблення олігархічних груп, оскільки багато головних акторів покинули Україну до або під час війни. Це стосується таких людей, як Віктор Медведчук, один із лідерів «донецького клану» та близький соратник Путіна. Політичне відділення клану «Опозиційна платформа – За життя», горезвісний антиреформаторський блок у Раді, було заборонено та розпущено. Ті парламентарі з групи, які не втекли за кордон, заснували нові, менші та номінально проєвропейські структури. Через це проросійський вектор, навіть під гаслом «нейтралітету», фактично мертвий в Україні, що також концептуально зменшить вплив Росії та геополітичні міркування Заходу в Україні

Також навіть ті олігархи, які не втекли і не були вигнані з країни, бачать, як зменшуються їхні статки. Серед них такі актори, як Рінат Ахметов, Віктор Пінчук чи Костянтин Жеваго, чії активи різного ступеня постраждали через війну . За даними Forbes, до кінця 2022 року найбагатші українці втратили близько половини своїх статків, або \$20 млрд . Крім того, інші втратили громадянство, як-от Ігор Коломойський, або продали свої медіа-імперії, як-от Ахметов . Їхній вплив був основною причиною ситуації перед війною, оскільки вони діяли у власних інтересах, щоб зберегти систему, побудовану на корупції, в якій вони мали величезну конкурентну перевагу. Однак, паралельно з послабленням їх відносної позиції, їхнє право вето для збереження статус-кво також значно зменшилося [14].

Як наслідок, стають очевидними два ширші шляхи розвитку: позитивний, на якому дифузія та відносне послаблення багатьох антиреформаторів може нарешті призвести до переломного моменту, коли корупцію як *modus operandi* можна нарешті подолати. Однак існує ймовірність

менш оптимістичного сценарію, за якого зміниться лише відносний баланс різних учасників антиреформ, що призведе до появи більш централізованої версії корупції, яка надає конкурентні переваги меншому колу людей. з доступом до єдиного центру влади.

Варта уваги зміна щодо формального контексту відносин між ЄС та Україною з наданням перспективи вступу в червні 2022 року, яка може прокласти шлях до позитивного сценарію. Підтвердженням кількох рекомендацій Брюсселя, більшість з яких зосереджувалися на питаннях верховенства права, які мають бути виконані до початку переговорів про членство, вони майже миттєво розблокували ключові антикорупційні реформи, які були заморожені на значний час. Прикладом є обрання голови Спеціальної антикорупційної прокуратури України (САП), однієї з нових ключових інституцій, створених з 2014 року. Будучи неодноразово блокованим у минулому, це зворотне обличчя є свідченням фактичної сили, яку має умовність, коли виконання певних реформ безпосередньо пов'язане з надійними (політичними) вигодами, але також демонструє відсутність внутрішньої волі українських еліт до реформ.

Подібним прикладом є горезвісний Київський адміністративний окружний суд, який довгий час був важливим інструментом у руках антиреформаторських груп. Через цей суд, який також мав юрисдикцію щодо пов'язаних з державою людей та питань, було фактично закрито багато антикорупційних проваджень. Незважаючи на те, що суд був настільки суперечливим, лише в грудні 2022 року (нібито після того, як його голову Павла Волка внесли до санкційного списку США за хабарництво) парламент припинив повноваження суду (Мелкозерова, 2022), що є ще одним потенційним прикладом нинішньої сили умовності Заходу.

Однак це супроводжувалося кількома суперечливими подіями, які послабили цю позитивну картину. Спочатку президент Зеленський підписав Закон № 2736-IX, який офіційно прагне наблизити стандарти Групи розробки фінансових заходів України до стандартів ЄС і був схвалений офіційними

представниками як важлива реформа. Проте під час парламентського процесу до нього було вбудовано суперечливу поправку, яка скасовує обов'язок колишніх державних службовців, у тому числі колишніх президентів, декларувати свої активи протягом 3 років після звільнення з державної посади (Фокус Україна, 2022). Система декларування майна є ключовим інструментом і основоположним аспектом інституційного ланцюга боротьби з корупцією. Раніше багато груп домагалися звільнення від нього. Це відображає винятки, вбудовані в інші інструменти, такі як ProZorro, і минулі підходи, за яких еліти неодноразово намагалися посилити контроль над інституціями або зменшити контроль інституцій над ними під прапором їх реформування або ремонту [15].

По-друге, є тривожні тенденції щодо самого Конституційного Суду. Незважаючи на беззаперечну необхідність її реформування, президентом був підписаний закон, який змінює порядок призначення таким чином, що дозволяє блокувати незалежних кандидатів (Мелкозерова, 2022). Незважаючи на те, що він передбачає вирішальну роль незалежних (іноземних) експертів у дорадчій групі, її голоси можуть бути заблоковані державними службовцями в ній, а кандидати, які не отримали схвалення дорадчої групи, все одно можуть бути призначені президентом. По суті, він інституціоналізує владу президента над КСУ, але офіційні українські представники продають його на заході як проривну реформу (Стефанішина, 2023).

По-третє, те, що такі процеси можуть призвести до сумнівних результатів, видно з поточних проваджень НАБУ. Незважаючи на залучення до процедури відбору західних експертів, президент обрав його новим керівником Семена Кривоноса, кандидатуру якого відхилили двоє з шести членів приймальної комісії. Це викликало суперечки, оскільки він не мав попереднього досвіду боротьби з корупцією, у минулому був звинувачений у корупції та, імовірно, близький до ключових дійових осіб в офісі президента. Показово, що, дивлячись на послужний список НАБУ з того часу, українські ОГС висловлювали критику, яку можна підсумувати як побоювання, що

«придушення корупції використовується для підставлення високопоставлених бізнес-прихильників державних реформ, викликаючи ширші сумніви щодо України внутрішньополітична траєкторія».

2.2 Проектування відновлення для зниження корупційних ризиків

Історичний досвід західних зусиль із післявоєнної реконструкції показує, що надто часто вони створювали сприятливий ґрунт для корупції серед еліт у зруйнованих війною країнах, іноді прямо, а іноді опосередковано, просто терплячи це явище. Це відображає часткову толерантність до корупції в Україні в період після 2014 року, коли формальні положення часто рішуче нав'язувалися лише для того, щоб закрити очі на практичні проблеми, які порушують українські ОГС.

Однак на інституційних руїнах, залишених після російського вторгнення, виник можливий критичний момент із двома різними напрямками. Як зазначено в літературі, у таких «ситуаціях невизначеності ... [9]... рішення важливих акторів є причинно вирішальними для вибору одного шляху інституційного розвитку над іншими можливими шляхами». Як і у випадку з боротьбою на військовому полі проти Росії, допомога Заходу здається вирішальною, щоб схилити чашу терезів на полі боротьби з корупцією в Україні, незалежно від намірів післявоєнного українського керівництва.

Тим не менш, у цьому контексті російські активи здаються легким рішенням для західних політиків, щоб «відкупитися від миру» вдома та виплатити основну частку допомоги без численних стимулів дотримуватись амбітних принципів, розроблених до початку реконструкції. Враховуючи минулі та нинішні реалії, ймовірним результатом буде збереження нерівних умов гри в Україні, в яких централізація влади та корупція покриваються відносним розвитком, яскравим прикладом якого є «Велике будівництво», але Україна втрачає можливість відбудувати краще.

Враховуючи потенційні довгострокові здобутки, західні актори повинні вивчити недоліки минулої реконструкції/втручання та взяти на себе зобов'язання бути настільки амбітними та суворими, наскільки це необхідно зараз. Особливо тому, що обставини в Україні, не в останню чергу в її консолідованому суспільстві, дуже сприятливі для того, щоб не розглядати

боротьбу з корупцією як другий найкращий варіант. Рішення обумовити часткове відшкодування результатами незалежного аудиту RCI, який тісно співпрацює з місцевими ОГС, супроводжується помітним переходом агентства на міжнародний рівень. Однак «міжнародні інституції можуть мати зобов'язувальні властивості, які вирішують проблеми надійних зобов'язань». Таким чином, цей підхід може стати вкрай необхідним вирішенням проблеми зобов'язань на західній стороні, щоб подолати вибіркоче втручання та, можливо, навіть самореалізовану втому від розширення. Завдяки цьому можна відкрити реальні двері до Європи, а величезна ціна невиконання зобов'язань, яка не здійснить мрію українського суспільства про Європу, стане головним стимулом для керівництва Києва протистояти корупційним ризикам – якщо ця перспектива стане достовірною Брюсселем через взяття на себе зобов'язання досягти успіху реформ і коли він покладається на внесок RCI, отже залучаючи технічний рівень, який активно вирішує проблеми українських ОГС [23].

Таким чином, ефективні обмеження для всіх учасників є концептуально можливими та призведуть до кращого відновлення. Захід знову і знову «відкуповувався миром» у короткостроковій перспективі, щоб потім зіткнутися зі своїми минулими недоліками. Таким чином, зустріч із двома варіантами поведінки з російськими активами та проектування зусиль з реконструкції, вибір легшого та знання його ймовірного результату, можна прирівняти до блефу прихильності західних гравців досягти успішного результату, незважаючи на його риторику. Звичайно, сприятливий сценарій все ще може матеріалізуватися в базовому сценарії, але це вимагатиме ендогенної зміни ставлення українського керівництва або подолання слабких місць українських ОГС, чому наразі немає емпіричних доказів.

Окрім надії, західні актори повинні піти амбітним шляхом і самі апріорі та фінансово зобов'язані досягти результату. Через це вони будуть змушені заявляти про потенційний реформаторський блеф з боку Києва, посилюючи суспільний і політичний тиск на його керівництво, особливо враховуючи, що ця перспектива супроводжується надійною перспективою ЄС через власну

зацікавленість Заходу в цьому процесі. Завдяки цьому вартість невідповідності ще більше зростає, а реалізація сценарію прориву більш імовірна.

Тим не менш, «національні інтереси» можуть становити серйозну перешкоду, особливо коли йдеться про операцію такими величезними сумами RCI, і російські активи, здається, є рішенням, яке задовольняє політичні еліти в короткостроковій перспективі. Однак, дивлячись у майбутнє, головне питання полягає в тому, що приносить користь українському суспільству, і як Україна може стати невід'ємним членом європейської сім'ї та справжньою цінністю, яка потенційно може навіть розірвати ланцюг втоми від розширення. Дивлячись на погані результати нещодавнього просування західної демократії, потрібен новий, амбітний підхід.

РОЗДІЛ 3: ПЕРЕДУМОВИ ТА ПІДСТАВИ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРІВ ПІСЛЯ СКАСУВАННЯ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1 Передумови проведення виборів після війни

Правовий режим воєнного стану забороняє проведення всеукраїнських і місцевих виборів, а також всеукраїнських і місцевих референдумів. Тому під час воєнного стану не можна ні призначати, ні тим більше проводити вибори – чи то чергові, чи то позачергові, чи проміжні. Законом України «Про правовий режим воєнного стану» передбачено продовження повноважень Президента України у разі закінчення конституційного строку його повноважень під час воєнного стану; вибори Президента України (які слід вважати черговими) можуть бути проведені лише після припинення (скасування) воєнного стану. У разі дострокового припинення повноважень Президента України виконання обов'язків Президента покладається на Голову Верховної Ради України (ст. 112 Конституції України). Подібна норма діє і щодо розширення повноважень Верховної Ради України. Цією нормою закону та частиною першою статті 81 Конституції України передбачено автоматичне продовження повноважень кожного народного депутата України (депутата) у разі припинення його повноважень під час дії воєнного стану.

Проте стаття 81 Конституції України встановлює також підстави дострокового припинення повноважень окремого народного депутата України, які зберігаються в умовах воєнного стану. На виборах Верховної Ради України поточного скликання застосовувалася змішана виборча система, тому кількість народних депутатів обиралася в одномандатних округах, а механізм заміщення вакантного мандата – як це передбачено для наданих мандатів. за пропорційною складовою виборчої системи – на них не поширюється.

Таким чином, припинення повноважень народного депутата України, обраного в одномандатному виборчому окрузі, призведе до утворення вакантного мандата у Верховній Раді, який не може бути заповнений під час дії воєнного стану, як проміжні вибори в окремих округах – встановлено

статтею 106 Закону України «Про вибори». Закон України «Про вибори народних депутатів України» (2011 р.) (ще чинний щодо проміжних виборів на підставі прикінцевих та перехідних положень Виборчого кодексу України) – може бути проведено лише після припинення (скасування) воєнного режиму. закон. Варто зазначити, що це може призвести до потенційної, хоч і малоймовірної, проблеми (у разі дострокового припинення повноважень певної кількості народних депутатів без можливості заповнення вакантних місць), через яку Верховна Рада України може втратити повноваження на підставах, передбачених частиною другою статті 82 Конституції України (у разі її кількості менше ніж 300 виборних депутатів)

Дещо складнішою є ситуація щодо повноважень органів місцевого самоврядування територіальних громад під час дії воєнного стану, а отже, підстав і необхідності проведення позачергових виборів окремих органів місцевого самоврядування після припинення (скасування) воєнного стану. Такі підстави законом чітко не визначені.

Відповідно до статті 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» органи місцевого самоврядування під час воєнного стану здійснюють повноваження, покладені на них Конституцією та законами України. Разом з тим, відповідно до цього Закону в територіальних громадах (селищах) можуть створюватися селищні військові адміністрації. Підставою для їх утворення в будь-якій громаді є невиконання радою громади, її виконавчими органами та/або головою громади своїх обов'язків або порушення, допущені сільським, селищним, міським головою при здійсненні ним покладених на нього повноважень. в умовах воєнного стану

За звичайних обставин (якщо не введено воєнний чи надзвичайний стан) невиконання місцевою радою або сільським, селищним, міським головою своїх повноважень може призвести до дострокового припинення повноважень ради чи голови громади, відповідно (статті 78 та 79 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»), після чого мають бути призначені позачергові вибори. Голова громади може бути призначений головою

військової адміністрації відповідного населеного пункту. У статті незрозуміло, чи залишається він у такому разі сільським, селищним чи міським головою, тобто головною посадовою особою територіальної громади, а стаття 79 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачає лише можливість у такому випадку припинити свої повноваження.

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» Верховна Рада України може прийняти рішення про покладення на голову селищної військової адміністрації повноважень відповідної місцевої ради, її виконавчого комітету, громади. голова. Таке рішення приймається на розсуд парламенту, ймовірно, після оцінки конкретної ситуації. Отже, у разі неприйняття Верховною Радою України такого рішення можна вважати, що органи місцевого самоврядування відповідної територіальної громади продовжують функціонувати та здійснювати свої повноваження разом із селищною військовою адміністрацією.

Однак у разі прийняття Верховною Радою України такого рішення функції відповідних органів місцевого самоврядування припиняються на час здійснення цих повноважень військовою адміністрацією, а вони продовжують приховане бездіяльне існування. Функції цих органів можуть бути поновлені рішенням Верховної Ради України після припинення воєнного стану та протягом 30 днів після його припинення. Якщо протягом цього періоду з'являться відповідні правові підстави, наприклад, місцеве самоврядування з якихось причин фактично не поновило своїх функцій, призначаються позачергові місцеві вибори (стаття 10 зазначеного Закону). Варто зазначити, що ці положення суперечать положенням статті 78 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», яка передбачає дострокове припинення повноважень місцевої ради з дня створення відповідного військового органу – цивільна або військова адміністрація.

Найбільш вірогідною підставою для призначення позачергових виборів може бути бездіяльність місцевої ради у зв'язку з неявкою на сесію ради більше половини її складу (ця умова повноважності сесії ради встановлена

Законом України «Про порядок проведення позачергових виборів»). «Про місцеве самоврядування в Україні»). Причинами цього можуть бути постійна відсутність депутатів (смерть депутата, добровільна відмова від повноважень, виїзд на тривале проживання за межі України, втрата громадянства, а також, можливо, державна зрада чи колабораціонізм), що може вплинути на відання ради як органу влади (частина четверта статті 45 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»), а також тривала відсутність у зв'язку з проходженням військової служби або переїздом до іншого регіону України, які впливає лише на компетенцію сесії ради.

Склад ради, що обирається за пропорційною системою, може бути доповнений шляхом заміщення вакантних місць. Для заміщення вакантних місць у раді територіальної громади чисельністю до 10 тис. виборців, у якій відповідно до Виборчого кодексу вибори проводяться за мажоритарною системою, призначаються проміжні вибори у відповідних округах (а не позачергові вибори всього складу ради).

Є ще одна підстава дострокового припинення повноважень органу влади. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» дозволяє створювати військово-цивільну адміністрацію в населеному пункті (громаді) після припинення воєнного стану. Проте відповідно до статті 3 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації» у разі створення у населеному пункті військово-цивільної адміністрації повноваження відповідних сільських, селищних, міських рад, сільських, селищних, міських голів покладаються на припиняється у зв'язку з призначенням голови військово-цивільної адміністрації. Зазначимо, що військово-цивільні адміністрації були створені в окремих громадах Донецької та Луганської областей ще до початку широкомасштабної російської збройної агресії 24 лютого 2022 року; там припинено повноваження відповідних органів місцевого самоврядування, які не були обрані на місцевих виборах 2020 року.

3.2 Строки призначення та проведення виборів після скасування воєнного стану

Положення значною мірою є неповними та суперечливими щодо строків призначення та проведення виборів, необхідність у яких виникла під час або внаслідок дії воєнного стану.

Щодо призначення проміжних виборів народних депутатів України в окремих округах (див. розділ вище), то на період після припинення (скасування) воєнного стану немає спеціальних нормативних актів. Відповідно до чинного Закону України «Про вибори народних депутатів України» (2011 р.) рішення про призначення додаткових виборів народного депутата в одномандатному окрузі приймається Центральною виборчою комісією у десятиденний строк після дострокове припинення повноважень народного депутата, обраного в тому чи іншому окрузі.

Порядок дострокового припинення повноважень народного депутата України залежно від підстав визначено статтею 81 Конституції України. Зокрема, у разі складання повноважень народного депутата за власним бажанням, припинення громадянства народного депутата або виїзду на постійне проживання за межі України Верховна Рада України приймає рішення про припинення його повноважень. У разі порушення вимог про несумісність мандатів рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата приймає суд (відповідно до частини четвертої статті 22 КУпАП такі справи розглядаються у першій інстанції Верховним судом).

Якщо народний депутат, обраний із числа кандидатів від політичної партії, не увійшов до складу депутатської фракції цієї політичної партії або вийшов із такої фракції, рішення про припинення повноважень народного депутата приймається вищим керівним органом партії. (конгрес). Нарешті, повноваження народного депутата припиняються достроково без спеціального рішення у разі настання: набрання законної сили обвинувальним вироком народного депутата за вироком суду; визнання депутата недієздатним або

безвісно відсутнім (посвідчується рішенням суду); смерть народного депутата, засвідчена свідоцтвом про смерть.

Усі зазначені вище підстави для дострокового припинення повноважень народного депутата України можуть діяти під час дії воєнного стану. Але в умовах воєнного стану проміжні вибори народного депутата не можуть бути проведені протягом десяти днів після прийняття відповідного рішення або настання певного факту. У цьому випадку сумнівним виглядає застосування статті 20 Виборчого кодексу, яка регулює дію воєнного стану на вибори, оскільки в ній не йдеться про проміжні вибори народних депутатів, а такі вибори регулюються Законом України «Про вибори народних депутатів України». Народні депутати України».

Отже, враховуючи, що Центральна виборча комісія, до повноважень якої входить призначення проміжних виборів народних депутатів, діє лише в межах своєї компетенції, на підставі та у спосіб, встановлені Конституцією та законами України (ст. 3 Закону про Україну «Про Центральну виборчу комісію»), надати чіткі законодавчі вказівки щодо строків проведення проміжних виборів народних депутатів України в окремих одномандатних виборчих округах, якщо підстави для призначення та проведення проміжних виборів виникають під час воєнного стану або настають відразу після підйому. Виборчим кодексом встановлено терміни призначення виборів, якщо виборчий процес було призупинено або не розпочато у зв'язку з введенням воєнного стану.

Термін – не більше одного місяця з дня припинення (скасування) воєнного стану. Це не виглядає реалістично, а також суперечить 90-денному терміну, встановленому статтею 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», хоча останній термін стосується лише місцевих проміжних виборів.

Отже, строки проведення проміжних виборів, якщо підстави для їх призначення та проведення виникли під час або стали відомі одразу після скасування воєнного стану, законом не врегульовані. Цю законодавчу

прогалину бажано усунути шляхом внесення змін до Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Водночас слід обговорити терміни призначення таких виборів, розглянувши можливість їх продовження до шести місяців у певних випадках.

3.3 Корупційний чинник, як одна з підстав втрати пасивного виборчого права

Корупція є глибоко вкоріненим соціальним і політичним явищем, яке суттєво впливає на розвиток країни та демократичний процес. Однією зі сфер, де корупційний чинник може мати серйозні наслідки, є втрата пасивного виборчого права. Це не лише питання правопорядку, але і принципове питання для забезпечення інтегритету та справедливості виборчого процесу.

Пасивне виборче право, яке дозволяє громадянам брати участь у виборах як кандидатам, є ключовим елементом демократії. Однак, коли особа вступає в корупційні практики, це може призвести до серйозних обмежень її права на участь у виборах.

По-перше, корупція порушує основні принципи справедливості та рівності виборчого процесу. Якщо кандидат використовує свої посадові повноваження або матеріальні ресурси для отримання неправомірної переваги, це порушує довіру громадян до виборчої системи.

По-друге, втрата пасивного виборчого права через корупційний чинник є механізмом відповідальності перед суспільством. Якщо кандидат порушує закони та етичні норми, йому слід нести наслідки, і одним із можливих санкцій є втрата можливості брати участь у виборчих процесах.

По-третє, корупційний чинник може викликати системні проблеми в управлінні країною. Якщо особи з корупційним минулим продовжують брати участь у виборчих змаганнях та потрапляти до владних структур, це може призвести до подальшого поширення корупції та недостатньої ефективності влади.

Для боротьби із цим явищем, важливо вдосконалювати механізми контролю, забезпечувати незалежність судової системи та підтримувати розвиток антикорупційних органів. Також необхідно активно залучати громадян до процесів контролю за владою та створювати умови для розвитку відкритого та прозорого суспільства.

У великому плані, втрата пасивного виборчого права через корупційний чинник є необхідним елементом в боротьбі за збереження демократії та побудову справедливого та інклюзивного суспільства.

Засудження за вчинення умисного злочину як підстава для втрати пасивного виборчого права на виборах народних депутатів України, здавалося б, не становить жодних проблем. Нові статті 1111 (Колабораціонізм) та 1112 (Пособництво державі-агресору) Кримінального кодексу прямо встановлюють покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років. Якщо припустити, що «певні посади» також включають виборну посаду (як це практикується в доктрині кримінального права та судовій практиці), і що народний депутат України є державною посадовою особою, така санкція по суті позбавляє засуджених пасивного виборчого права, а не лише на час її дії, а також на час дії судимості до її закінчення або погашення.

Однак це обмеження пасивного виборчого права не діє до набрання обвинувальним вироком законної сили. Враховуючи значну тривалість кримінального провадження, навіть на його судових стадіях, слід зазначити, що такі особи, скоріш за все, не будуть позбавлені пасивного виборчого права на цій підставі на виборах після припинення (скасування) воєнного стану. Вважаємо, що законодавці повинні звернути увагу на цей аспект.

Конституція України не встановлює пасивних обмежень виборчого права на місцевих виборах. У зв'язку з цим статтею 193 Виборчого кодексу України пасивне виборче право надається всім громадянам України, які відповідно до Конституції України мають виборче право (які досягли 18 років і не визнані недієздатними). суду), з додатковою умовою відсторонення осіб, які мають не погашену або не погашену в установленому законом порядку судимість, за вчинення

- тяжкий або особливо тяжкий злочин;
- кримінальне правопорушення проти виборчих прав громадян;
- корупційне кримінальне правопорушення;

— кримінальне правопорушення проти основ національної безпеки України, передбачене статтею 1111 (Колабораціонізм) Кримінального кодексу України.

У категорії злочинів більше кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, встановлених Кримінальним кодексом України; однак деякі з них кваліфікуються як злочини невеликої тяжкості, а тому вчинення таких злочинів не позбавляє особу пасивного виборчого права на місцевих виборах. У контексті повномасштабної війни та її наслідків це питання також має розглядатися законодавцем.

Як і обмеження пасивного виборчого права на виборах народних депутатів (див. розділ 4), це обмеження в нинішньому вигляді не діє до набрання законної сили обвинувальним вироком. Отже, особи, які вчинили злочини (серед яких державна зрада, колабораціонізм чи сприяння державі-агресору), найімовірніше, не будуть позбавлені пасивного виборчого права на виборах, які відбудуться після припинення (скасування) воєнного стану. Це питання також має бути уважно розглянуте законодавцем. Відповідні заходи можуть бути запроваджені в процесуальне законодавство, наприклад, у формі ухвали суду про порушення кримінальної справи. Такі заходи можуть мати законну мету, спрямовану на належне функціонування та збереження демократичного режиму.

ВИСНОВКИ

Правовий режим воєнного стану забороняє проведення всеукраїнських і місцевих виборів і референдумів. Але після скасування воєнного стану питанням організації та проведення виборів стане головне, особливо це стосується місцевих виборів.

Вимога щодо призначення та проведення місцевих виборів у громадах, де утворено військові адміністрації, залишається дискусійною через неузгодженість різних законів щодо припинення чи призупинення повноважень голів громад та місцевих рад під час виконання ними своїх повноважень військовими адміністраціями.

Існують певні труднощі із законодавчим встановленням вичерпного переліку підстав для призначення позачергових місцевих виборів, у тому числі у надзвичайних ситуаціях, коли посадові особи місцевого самоврядування співпрацюють з державою-агресором. Крім того, існує колізія законодавчих норм щодо строків призначення позачергових виборів після скасування воєнного стану, яка не лише не врегульована на законодавчому рівні, а й не враховує складності післявоєнної відбудови та особливості організації вибори, наприклад, значне скорочення населення в певних громадах.

Масштабні демографічні зміни в Україні зумовлені масовим переміщенням населення з територій, де ведуться бойові дії, з окупованих територій чи територій, що перебувають під загрозою окупації, в інші райони України чи за кордон, значною кількістю постраждалих, зокрема серед цивільного населення, а також військовий призов.

Усі ці події серйозно вплинули на достовірність інформації Державного реєстру виборців: база даних Реєстру станом на 24 лютого 2022 року не відображає поточну динамічну ситуацію. Цю проблему необхідно вирішувати кількома комплексними заходами, які, звісно, потребують відповідного правового регулювання.

Складні процеси та події, пов'язані з війною, в тому числі дії окупаційного режиму проти населення тимчасово окупованих територій, такі

як видача паспортів особам на окупованих територіях, потребують перевірки наявності певних осіб статусу виборця в Україні, надання право голосу на виборах і референдумах, а отже, чи можуть вони здійснювати своє активне і пасивне виборче право.

Потребує законодавчого вирішення обмеження активного та пасивного виборчого права осіб, які вчинили злочини проти основ національної безпеки України. Існуючих механізмів у кримінальному провадженні явно буде недостатньо для оперативного реагування на пов'язані з цим виклики.

Також існує нагальна потреба скорегувати ценз осілості (проживання на території України протягом певного періоду часу), оскільки дискваліфікація осіб, які перебувають за кордоном у воєнний час, створить непропорційне обмеження виборчих прав. Подібний підхід має бути і щодо неприпустимості дискваліфікації у зв'язку з вимушеним виїздом на постійне проживання за кордон у воєнний час.

Діяльність політичних партій як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях значно ускладнилася і не може бути повністю відновлена відразу після скасування воєнного стану. Є кілька сфер, де партії та їхні місцеві осередки стикаються з труднощами.

Виклики безпеці зумовлені передусім неможливістю діяльності політичних партій на окупованих територіях та територіях, де ведуться активні бойові дії.

Організаційні проблеми пов'язані зі складністю структурування місцевих осередків партій, оскільки не всі політичні партії адаптували свої структури до нового адміністративно-територіального устрою, запровадженого у 2020 році, а зробити це у воєнний час абсолютно нереально.

Війна також призвела до значних кадрових проблем: партійні апарати та актив партійної діяльності майже не займаються навіть у районах, де не ведуться бойові дії, багато з них служать в армії чи перебувають за межами України.

Фінансові труднощі також є критичними, оскільки фінансування діяльності політичних партій, звичайно, не є пріоритетним завданням у воєнний час. Очевидно, це підірве спроможність відповідних партійних структур.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України про вибори народних депутатів України. (2022). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17#text> (дата звернення 15.09.23)
2. Закон України про місцеве самоврядування. (2022). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%d0%b2%d1%80#text> (дата звернення 28.09.23)
3. Закон України про місцеві державні адміністрації. (2022). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>(дата звернення 26.09.22)
4. Казанський, Д. (2018). Парламентські літописи: як голосували українці у 1994-2014. Український Тиждень, 43(571), 25.10.2018. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://tyzhden.ua/parlamentski-litopysy-iak-holosuvaly-ukrainsi-u-1994-2014/>(дата звернення 28.09.23)
5. Колодій, А. (2001). «Олігархи» й «олігархія»: зміст понять та українська політична дійсність. Наукові записки. Т.19. Політичні науки, 31-35.
6. Михальченко, М., Самчук, З. (2010). Порівняльний аналіз європейських виборчих систем. Наукові записки інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАНУ, 6(50), 267-286.
7. Місцеві вибори. (2011). [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.cvk.gov.ua/vibory_category/mistsevi-vibori-2.html(дата звернення 21.09.23)
8. Ніколаєнко, Н.О. (2011). Адміністративний ресурс в Україні: витоки та джерела. Актуальні проблеми політики: Збірник наукових праць, 41, 155-165.
9. Радчук, О. (2021). Надія на мажоритарку: ризики та перспективи повернення до змішаної виборчої системи. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2021/12/29/kolonka/aleksandr-radchuk/polityka/nadiya-mazhorytarku-ryzyku-ta-perspektyvy-povernennya-zmishanoyi-vyborchoyi-systemy> (дата звернення 25.09.23)

10. Халупа, І. (2004). Конституційній реформі в Україні поки що не бути. 08 квітня 2004 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/914541.html> (дата звернення 25.09.23)
11. Álvarez Etxeberria, I., & Aldaz Odriozola, M. (2018). The social reputation of European companies: Does anti-corruption disclosure affect stakeholders' perceptions? *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 25(5), 713–721. doi:10.1002/csr.1488
12. Berti, C. (2018). Rotten Apples or Rotten System? Media Framing of Political Corruption in New Zealand and Italy. *Journalism Studies*.
13. Boly, A., & Gillanders, R. (2018). Anti-corruption policy making, discretionary power and institutional quality: An experimental analysis. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 152.
14. Cochrane, C. (2018). Boundary making in anti-corruption policy: Behaviour, responses and institutions. *Australian Journal of Political Science*, 53(4), 508–528. doi:10.1080/10361146.2018.1509942
15. D'Alberti, M. (2017). *Corruzione e pubblica amministrazione*. Naples, IT: Jovene.
16. Gemperle, S. M. (2018). Comparing anti-corruption agencies: A new cross-national index. *International Review of Public Administration*, 23(3), 156–175. doi:10.1080/12294659.2018.1518002
17. Mispansyah, M. (2018). A Comparison Approach in Corruption Eradication: An Empirical Examination. *Hasanuddin Law Review*, 4(2).
18. Munger, M. (2018). Tullock and the welfare costs of corruption: There is a “political Coase Theorem”. *Public Choice*.
19. Nieva, R. (2018). Corruption and paradoxes in alliances. *Economics of Governance*.
20. Orudzheva, L., Salimath, M., & Pavur, R. (2018). Vortex of Corruption: Longitudinal Analysis of Normative Pressures in Top Global Companies. *Journal of Business Ethics*. doi:10.1007/10551-018-4022-z

21. Pedroza, D. (2018). The Poverty-Corruption Nexus. *Finance & Development*, 55(3).
22. Razzante, R. (Ed.). (2015). *Corruzione, riciclaggio e mafia. La prevenzione e la repressione nel nostro ordinamento giuridico*. Roma, IT: Aracne.
23. Suzuki, T. (2018). Corruption, interest rates and business cycles: Comparison of emerging economies. *Economic Change and Restructuring*, 51(4), 303–316. doi:10.1007/10644-017-9206-5
24. Transparency International Secretariat. (2015). Transparency International calls on ASEAN to make anti-corruption major part of economic community. Retrieved from: https://www.transparency.org/news/pressrelease/transparency_international_calls_on_asean_to_make_anti_corruption_major_par
25. Xu, H., Dao, M., & Wu, J. (2018). The effect of local political corruption on earnings quality. *Review of Quantitative Finance and Accounting*.